

Cvet na pepelištu

Dr. Jelica Minić

“Volim te više nego što mržnja voli rat“.

American obituary, U2, 2026.

Prema raznim definicijama pomirenja koje se odigrava i odigravalo se u različitim okolnostima – između počinilaca nasilja i žrtava, onih koji su kršili ljudska prava na individualnom nivou, nivou različitih društvenih ili etničkih grupa, na nivou čitavih nacija, nakon ratnih sukoba, i onih koji su stradali, predstavlja i cilj i proces. Pomirenje je neophodno da bi se omogućio normalan život novim generacijama u normalnom okruženju, da bi se demokratizovalo društvo i da bi se ono okrenulo budućnosti. U tome mora da učestvuje čitava zajednica, da se ciklusi nasilja i sukoba ne bi ponavljali. Jer kako kaže irska grupa U2, „mržnja voli rat“. Ako se mržnja stalno održava i podhranjuje, ona pre ili kasnije vodi trvenjima i sukobima bez kraja. U ovom trenutku, nesposobnost da se iskreno podstiče pomirenje dovela je do zastrašujućih ratova u Evropi i u njenom bliskoistočnom susedstvu. Trenutno se vode mnogi ratovi u svetu, ali i na drugi način i unutar pojedinih država kao trenutno u SAD, gde mržnja i netrpeljivost vuku tu veliku zemlju u neku vrstu novog građanskog rata.

U malom prostoru takozvanog Zapadnog Balkana, koji je tim imenom zarobljen kao ostatak bivšeg jugoslovenskog prostora nakon ulaska Slovenije i Hrvatske u Evropsku uniju, uz dodatak Albanije, koja je geopolitički spakovana u isti „kavez“ okružen članicama EU i NATO saveza (u kome su tri od tih šest zemalja takodje punopravne članice), živi sve manja populacija, koja je trenutno veličine jedne veće svetske prestonice i ubrzano se osipa. Mladi odlaze. Razlozi nisu samo i pre svega ekonomski. Radi se o društvima u kojima je mržnja jedan od stubova vlasti, mržnja prema susedima i drugim etničkim zajednicama u društvu, koja se pothranjuje, ili se u posebnim slučajevima iz komercijalno-političkih razloga sistematski suzbija, kao što je slučaj bilateralnih odnosa Srbije i Mađarske. Dobar primer pomirenja koje ide s vrha, takoreći naredbodavno, ali daje određene rezultate, ali ne i duboke temelje, jer nije preraslo u široki i iskreni proces koji uključuje veliki deo društvenih aktera sa obe strane.

Drugi slučaj političko-komercijalnog pomirenja inspirisanog i vođenog s vrha se odigrao preko projekta „Otvoreni Balkan“, gde se preko niza običnih i probitačnih projekata u pre svega ekonomskom domenu, a tu i tamo i preko kulturne saradnje i stvaranja pravnih uslova za slobodu kretanja građana na prostoru Srbija - Severna Makedonija – Albanija kreirala pozitivna atmosfera među građanima, koja je podrazumevala „dobre Albance“ iz Albanije i „neprijateljske Albance“ sa Kosova. Međutim, projekt je ubrzo usahnuo, ostavljajući neke zanimljive i donekle bizarne rezultate kao što je „Vinska vizija Zapadnog Balkana“ (najveći sajam vina u Jugoistočnoj Evropi), u vreme kada vlasti u Srbiji šire strah među građanima da Albanija, sa Hrvatskom i Kosovom razvija vojni savez kome je cilj ugrožavanje Srbije. Pomirenje nije dugo trajalo.

Mržnja postaje važan i stalno prisutan narativ, stvara osećaj stalne ugroženosti, osujećuje razvoj demokratije, jer stalno priziva svojevršno ratno stanje, a za to vreme se urušavaju institucije, sve je ugroženija vladavina prava, cvetaju korupcija i organizovani kriminal. Jer, dimna zavesa mržnje prema drugima prekriva sve, uključujući nasilje prema sopstvenim građanima. Kao da se nezavršeni ili izgubljeni ratovi vraćaju kući da završe svoj rušilački posao nad sopstvenim građanima. Zato odlaze mladi, jer takva atmosfera podrazumeva svaki dan ispunjen tenzijama i „neprijateljima“ koji kuljaju odasvud sudeći prema režimskim medijima.

A onda se desio masovni studentski protest u Srbiji, koji je povukao i inspirisao značajan broj građana i esnafa – prosvetne radnike, zaposlene u pravosuđu, poljoprivrednike... Industrijskih radnika iz knjiga o klasnom sukobu nema, jer nema industrije koja je uglavnom uništena, osim uglavnom stranih investicija, koje dođu i prođu i idu ka sektorima gde je jeftina radna snaga.. Izuzetak je vojna industrija ili IT sektor koji teško mogu da povedu promenama kroz političku borbu. Ali, mogu da joj se pridruže. U razdrobljenom društvu, sa isključivo partijskom lojalnošću kao jedinom stabilnom osnovom za opstanak i bilokakvo napredovanje, nema mesta za nove generacije željne normalnog života u kome mržnja nije dnevna zapovest.

Snaga volje i uverenja i masovnost studentskog pokreta stvorili su novu, paralelnu realnost u Srbiji. Nakon dve strašne tragedije u maju 2023.g u Osnovnoj školi „Vladislav Ribnikar“ i Malom Orašju i Duboni, gde je za dva dana ubijeno ili teško povređeno više od tridesetoro dece i mladih ljudi, a potom pada nadstrešnice na renoviranoj novosadskoj železničkoj stanici, u novembru 2024.g, gde je poginulo šesnaest uglavnom mladih ljudi i dece, buknuo je otpor prema nemaru, nebrizi, neodgovornosti, nekažnjivosti, korupciji, atmosferi nasilja u društvu. Pobunili su se pre svega mladi, jer oni su u svim nabrojanim tragedijama bili glavne žrtve jednog društva koje uništava svoje institucije i glavne resurse i gradi svoj opstanak na rušenju svake perspektive za nove generacije.

Paralelna realnost se manifestovala kroz uvođenje direktne demokratije među pobunjenom studentskom populacijom, kroz aktivizam (studenti u svakom selu) i negovanje solidarnosti među studentima i između njih i njihovih profesora i prosvetnih radnika uopšte, uz veliku podršku građana. Potom je sledilo „osvajanje Evrope“ – biciklima do Strasbura i trčeci do Brisela. Oko Evropske unije nikada nije bilo konsensusa, ali je deo studentske populacije njoj uvek bio okrenut

Zahtevi studentskog pokreta su u početku bili: (1) objavljivanje kompletne dokumentacije o rekonstrukciji Železničke stanice u Novom Sadu, (2) otkrivanje i kažnjavanje napadača na studente i građane, (3) odbacivanje optužbi protiv uhapšenih na protestima, (4) veća izdvajanja iz budžeta za fakultete.

Zatim je proglašen “Studentski edikt”, kao novi društveni dogovor o osnovnim vrednostima koje zastupaju studenti - o slobodi, državi, pravdi, mladosti, dostojanstvu, znanju, solidarnosti, budućnosti - koji je usvojen od desetina hiljada studenata i građana iz cele Srbije, na ulicama Niša, u martu 2025.g. Sledeći korak je bio politički, studenti su zahtevali vanredne izbore.

U svemu tome su studenti ostvarili čudesni čin pomirenja – podržavajući borbu svih građana Srbije za navedene vrednosti. Kao prirodni rezultat, Bošnjaci Sandžaka su, posle više od 35 godina ugroženosti prihvatili Srbiju kao svoju državu i uključili se u studentski project čiji je osnovni cilj stvaranje uređene pravne države gde svi imaju jednaka prava. Novopazarski studenti su prepešaćili

Srbiju putujući do Niša, Novog Sada, sela i gradova, a studenti i građani iz čitave Srbije su preplavili Novi Pazar pružajući jedni drugima podršku. Ovakvo pomirenje koje je inspirisala i ostvarila mladost Srbije, nije od raspada Jugoslavije i svih ratova koji su usledili nikada ostvarila niti jedna politička partija, državna institucija, crkva, obrazovni system. Bilo je samo hrabrih pojedinaca i grupa, uglavnom u nevladinom sektoru, koji su sebi postavile kao misiju pomirenje sa narodima u novonastalim državama, sa kojima je Srbija ratovala i sa sopstvenim manjinama. Vlasti u Srbiji su ovo pomirenje opstruirale. Zato ovo dostignuće, kao jednu od najvažnijih tekovina studentskog pokreta, treba bez prestanka braniti da bi opstalo.

U ovom kratkom ogledu su suprotstavljena dva različita modela pomirenja koji su dali različite rezultate i imaju različite izgleda za održivost. Jedan je model na utilitarnim osnovama oktroisala vlast i njegova budućnost najdirektnije zavisi od promena političkih konstelacija između angažovanih elita. Drugi je model spontano pomirenje voljom studenata i građana i ima mnogo veće šanse da se duboko ukoreni, pogotovo ako dođe do demokratskih promena u Srbiji.

Radilo se dakle o dva modela gde su glavne razlike u ciljevima, akterima i načinima odvijanja procesa. U prvom slučaju radilo se o utilitarnim ciljevima, u drugom o vrednostima. U prvom slučaju je ključno delovanje odozgo (državne institucije i paradržavni aktera), naspram procesa koji je krenuo odozdo (student i ostali građani). Prvi model je državni konstrukt, dok je drugi spontani proces.

I vratimo se na početak. Pomirenje između Srba i Bošnjaka se desilo kroz spontani process zajedničke borbe za slobodu, pravdu, jednakost. Borbe koju su povelili student, a građani se pridružili. Ono nije bilo cilj i svha te borbe, a ipak je iz nje prirodno nastalo i može se dalje razvijati samo ako se ostali ciljevi budu ostvarivali. U nedemokratskim društvima pomirenje nema dugoročnu perspektivu čak i ako se odvija po naređenju vlasti.

Postoji i treći model. U mnogim društvima je pomirenje išlo kroz zajedničko delovanje vlade, parlamenta, političkih lidera, medija, nevladinih organizacija, sudova i tužilaštva za ratne zločine, prosvetnih institucija, istoričara, kulturnih radnika, javnih ličnosti, verskih vođa i organizacija mladih. U Srbiji taj model nije mogao da zaživi osim u tragovima. Tako je studentska pobuna, kao u borbi Davida protiv Golijata, donela neočekivani rezultat.

Strašni ratovi koji se odigravaju u našoj blizini, strašni zločini i žrtve, sve strašno što se pre više od četvrt veka dešavalo na našim prostorima, čine da ovaj već dugotrajni studentski bunt i ogromna energija koja iza njega stoji izgleda kao čudesni cvet iznikao na pepelištu sveta.